

CROATICA CHRISTIANA PERIODICA

ČASOPIS INSTITUTA ZA CRKVENU POVIJEST
KATOLIČKOGA BOGOSLOVNOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

God. XLVII.

Zagreb, 2023.

Broj 91

rasprave i prilozi

UDK 272-722.52Bonifacije
272-722(497.571Poreč)“12/13”(091)
<https://doi.org/10.53745/ccp.46.91.1>

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 22. studenoga 2022.

Prihvaćeno za objavljivanje: 27. veljače 2023.

***SUBVENITE OPPRESSO!* ŽALBE POREČKOG BISKUPA BONIFACIJA SVETOJ STOLICI (KRAJ 13. STOLJEĆA)**

Josip BANIĆ

Odsjek za povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
I. Matetića Ronjgova 1, 52 100 Pula
jb@histrion-historica.eu

Autor detaljno raščlanjuje dvije žalbe koje je porečki biskup Bonifacije (1282. – 1305.) predstavio Svetoj Stolici. Dosad je bila poznata samo jedna Bonifacijeva žalba izdana u krajnje manjkavoj ediciji koju je priredio Pietro Kandler; datiravši ju pritom pogrešno u 1301. godinu. Ta pogrešna datacija, nekritički preuzimana do danas, urodila je nizom neodrživih interpretacija koje ovaj prilog ispravlja. Na temelju detaljne analize obiju žalbi zaključuje se da je Bonifacije pisao Svetoj Stolici krajem 13. stoljeća dok je još uvijek bio živ njegov metropolit s kojim je bio u sukobu, akvilejski patrijarh Rajmund della Torre (1273. – 1299.). Rad završava kritičkom priredbom obiju žalbi.

KLJUČNE RIJEČI: Istra, Porečka biskupija, 13. stoljeće, akvilejski patrijarhat, biskup Bonifacije (1282. – 1305.), patrijarh Rajmund della Torre (1273. – 1299.).*

* Tekst je nastao radom na projektu »ReCogniSeMe – Rituali, ceremonije i simboli hrvatskog srednjovjekovlja u europskom kontekstu (800. – 1600.)« Hrvatske zaklade za znanost (šifra: IP-2020-02), kojem je voditelj dr. sc. Robert Kurelić.

1. Porečki biskup Bonifacije i *civitas Parentina* u drugoj polovici 13. stoljeća

Bonifacijev izbor za biskupa Poreča odvio se u krajnje nezavidnom trenutku za porečku Crkvu. Naime, porečka komuna ušla je u žestok sukob s Bonifacijevim prethodnikom, biskupom Otonom (1256. – 1282.), svojatajući brojna prava i posjede Biskupije, kako u samom gradu tako i diljem porečke dijeceze.¹ U jednom trenutku tog sudbonosnog sukoba oružana skupina Porečana odana pulskom velikašu Monfioritu od Pule (čiji će se potomci od 14. stoljeća kititi toponimskim prezimenom »de Castropola«) nasilno je upala u crkvenu riznicu, otela ključeve nadsvećeniku Ungaru, ukrala privilegije Porečke biskupije, uključujući carske i papinske isprave, te ih potom sve bacila u more u namjeri da uništi glavni oslonac na kojem su biskupi temeljili svoja svjetovna prava.² Iako je nekolicina isprava spašena trudom pobožnih žena (»mulieres que colegerunt de littore maris et dederunt Ungare«), bio je to svakako snažan udarac na same temelje svjetovne moći porečkih biskupa.³ Nadalje, u ljeto 1267. godine porečka se komuna svojevóljno predala Veneciji, tražeći vojnu i diplomatsku zaštitu u jeku rata između grofa Alberta I. od Gorice (kojeg je podržavala koparska komuna) i nemoćnog akvilejskog patrijarha Grgura od Montelonga.⁴ Nakon što je mletačko Veliko vijeće službeno odobrilo taj zahtjev Porečana, porečki je biskup dobio novog, znatno snažnijeg neprijatelja pred kojim je morao braniti temporalne jurisdikcije svoje Crkve – mletačku komunu i delegirane venecijanske podestate.⁵ Posjede i prava porečke Crkve svojatali su i metropoliti te crkvene provincije, akvilejski patrijarsi, koji su kao titularni markgrofovi Istre isticali svoja svjetovna prava nad Porečem

¹ Francesco BABUDRI, »I vescovi di Parenzo e la loro cronologia«, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* (dalje: AMSI), god. 25, Poreč, 1910., str. 224–227. O genezi porečke komune vidi: Ana JENKO KOVAČIĆ, »The Relationship between the Bishop and the Cathedral Chapter in Light of Institutional Changes in the Communal Era: Two Examples from the Istrian Peninsula«, *En la España Medieval*, god. 45, Madrid, 2022., str. 77–79.

² Ta je epizoda najbolje osvijetljena u pravnom procesu koji je 1297. godine pokrenuo biskup Bonifacije. Cijeli je proces još uvijek neobjavljen, a sadržan je u prvom svesku knjige prava Porečke biskupije (*Liber iurium episcopaliū I*), kodeksa s kraja 15. i početka 16. stoljeća. Biskupijski arhiv u Poreču (dalje: BAP), Fond Porečka biskupija, serija I. Knjige biskupskih prava, I. Prva knjiga biskupskih prava (*Iurium Episcopaliū Liber I.*), fol. 254r–256r (dalje: IE I). O ovom kodeksu temeljno je djelo: Ana JENKO KOVAČIĆ, »*Iurium Episcopaliū Liber I.* poreške škofije: Predstavitev, tipološka opredelitev in analiza kodeksa«, *Zgodovinski časopis*, god. 74, br. 3–4, Ljubljana, 2020., str. 328–359. Neobjavljena transkripcija prvog sveska knjige prava Porečke biskupije, koju je priredio Mirko Zjačić, čuva se u Arhivu HAZU u Rijeci. Mirko ZJAČIĆ (priř.), *Liber iurium Episcopaliū (dioecesis Parentinae)* (tipkopis, HR-AHAZU-RI Zjačić, Mirko/»*Liber iurium Episcopaliū (dioecesis Parentinae)*«), br. 227, Rijeka, 1968., str. 443–447 (dalje: ZJAČIĆ, *Liber iurium*). O Zjačićevu prijepisu tog kodeksa vidi: Ana JENKO KOVAČIĆ, »Transkripcija poreške *Liber iurium Episcopaliū I* izpod peresa Mirka Zjačića: Kritični komentar«, *Problemi sjevernog Jadrana*, god. 17, Rijeka, 2018., str. 35–51. O obitelji Castropola, vladarima Pule u službi akvilejskih patrijarha, temeljna je monografija i dalje Camillo DE FRANCESCHI, *Il comune polese e la signoria dei Castropola*, Poreč, 1905.

³ BAP, IE I, fol. 255v; citirano po M. ZJAČIĆ, *Liber iurium*, str. 447.

⁴ Francesco SEMI, *Capris, Iustinopolis, Capodistria: La storia, la cultura e l'arte*, Trst, 1975., str. 81–85; Meinrad PIZZININI, »Die Grafen von Görz und die Terra-ferma-Politik der Republik Venedig in Istrien in der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts«, *Veröffentlichungen des Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum*, god. 54, Innsbruck, 1974., str. 188–192; Katja PUPPE, *Der lange Weg nach Istrien: Die venezianische Unterwerfung der Halbinsel, vornehmlich am Beispiel Kopers (1279–1349)*, (doktorski rad), Fakultät für Geschichte, Kunst- und Orientwissenschaften der Universität Leipzig, 2017., str. 36–40.

⁵ Roberto CESSI (priř.), *Deliberazioni del Maggior Consiglio di Venezia*, sv. 2, br. 46, Bologna, 1931., str. 55 (dalje: DMC).

i ključnim kaštelima porečke dijeceze (Motovunom, Rovinjem, Balama i Dvigradom).⁶ Na kraju, porečki su biskupi dijelili upravu nad Tarom sa svojim advokatima, grofovima Goričkima, velikašima koji su samostalno vladali Pazinom, izvorno također svjetovnim posjedom porečkih biskupa.⁷

Bonifacijev izbor za porečkog biskupa (sredina 1282. godine) zbio se tako u doba velikih previranja u kojem je sam opstanak svjetovnih prava te Crkve bio krajnje neizvjestan.⁸ No Bonifacije se nije dao pokolebati. Upravo suprotno, taj je biskup iznimnom ustrajnošću i nepokolebljivom energijom svim legitimnim sredstvima nastojao obraniti, povratiti i utvrditi temporalne jurisdikcije svoje Crkve, smiono ušavši u dugogodišnji konflikt s porečkom komunom, brojnim istarskim zemljoposjednicima, samostanima te čak i sa svojim metropolitom, akvilejskim patrijarhom.⁹ Oružje tog predanog porečkog biskupa u tim sudbonosnim borbama bile su isprave, ponajprije listine kraljeva i careva Svetog Rimskog Carstva izdane porečkoj Crkvi. Prvo je 1286. godine pronađena isprava kralja Henrika III. (ili IV.) kojom je biskupima Poreča potvrđeno svjetovno pravo nad Motovunom, Ružarom (kraj Vižinade), Nigrinjanom (kraj Tara), kulama u Taru i Červaru, Medelinu (također kraj Vižinade), kaštelom Pazinom, Rovinjem te nad određenim nedefiniranim dijelovima Dvigrada i Bala koji su bili darovani Porečkoj biskupiji.¹⁰ Ta je isprava, čija je autentičnost

⁶ Josip BANIĆ, »King Otto IV's Donation of the Margraviate of Istria to the Patriarchate of Aquileia: Augsburg, 13th of January, 1209«, *Historijski zbornik*, god. 75, Zagreb, 2022., str. 14–15; Joseph CHMEL (priř.), *Urkunden zur Geschichte von Österreich, Steiermark, Kärnten, Krain, Görz, Triest, Istrien, Tirol, aus den Jahren 1246–1300*, br. 122, Beč, 1849., str. 289–295 (s time da se datacija treba ispraviti na 1280. godinu). Vidi i Prilog 2 na kraju ovoga rada.

⁷ Pietro KANDLER, *Codice diplomatico istriano*, 2. izd., br. 787, Trst, 1986., str. 1335–1336 (dalje: *CDI*); Peter ŠTIH, *I conti di Gorizia e l'Istria nel Medioevo*, Rovinj, 2013., str. 56, 184–185. Ivan MILOTIĆ, »Pravni aspekti habsburške vlasti u Istri 1374. godine«, *Habsburgovci i Istra u pravu i povijesti*, (ur. Ivan MILOTIĆ, Budislav VUKAS), Motovun, 2019., str. 8–9, 22 pogrešno interpretira investiciju iz 1368. godine kojom porečki biskup uvodi u vlasništvo Alberta III. Goričkog. Nije riječ o jedinstvenom aktu i »rezultatu učtivosti«, ni o posljednjoj takvoj investituri, kako tvrdi autor, već o sasvim uobičajenoj praksi investiture tradicionalnih feuda koje je kuća Gorica držala od Porečke biskupije. Takve je investiture, naprimjer, primio i grof Albert II. od biskupa Bonifacija 1292. te Hugon VIII. Devinski uime austrijskog vojvode Leopolda III. Habsburškog (baštinka goričkih posjeda u Istri) 1381. godine. Vincenzo JOPPI, »Appendice ai documenti goriziani«, *Archeografo triestino*, god. 19, br. 12, Trst, 1893., str. 274–276; *CDI*, br. 840, str. 1442. Vrlo je vjerojatno da će se još primjera sličnih investitura pronaći detaljnom raščlambom najstarijeg arhivskog gradiva Porečke biskupije, ponajprije prvih triju knjiga biskupijskih prava.

⁸ Temeljna literatura o Bonifaciju ostaje F. BABUDRI, »I vescovi di Parenzo«, str. 228–234. Odatle su preuzeti podatci za enciklopedijske natuknice: Pietro ROSELLI, »Bonifacio«, *Dizionario Biografico degli Italiani*, sv. 12, Rim, 1971., dostupno online URL: https://www.treccani.it/enciclopedia/bonifacio_res-7d2c4dbd-87e8-11dc-8e9d-0016357eee51_%28Dizionario-Biografico%29/ (zadnje posjećeno 1. studenoga 2022.); Robert MATIJAŠIĆ, »Bonifacij«, *Istarska enciklopedija*, (ur. Robert MATIJAŠIĆ, Miroslav BERTOŠA), Zagreb, 2005., dostupno online URL: <https://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=330> (zadnje posjećeno 1. studenoga 2022.). Pitanje podrijetla biskupa Bonifacija bit će detaljno obrađeno u sljedećem radu; trenutno je dovoljno istaknuti da Babudrijeva teza o Bonifacijevu porečkom podrijetlu, nekritički preuzimana od danas, nije utemeljena.

⁹ Osim citiranog Babudrijeva djela, vidi i: Giovanni DE VERGOTTINI, *Lineamenti storici della costituzione politica dell'Istria durante il Medio Evo*, 2. izd., Trst, 1974., str. 38–39; Giovanni DE VERGOTTINI, »Momenti e figure della storia istriana nell'età comunale«, *AMSI*, god. 54, Venecija, 1952., str. 43–47.

¹⁰ Isprava je najbolje objavljena u: Dietrich VON GLADISS, Alfred GAWLIK (priř.), *Heinrici IV. diplomata / Die Urkunden Heinrichs IV.*, Monumenta Germaniae historica, Diplomata regum et imperatorum Germaniae, sv. 6/2, br. 290, Hannover, 1941. – 1978., str. 379–380, iako na temelju prijepisa Wilhelma Wattenbacha i Georga Friedricha Pertz kopije iz 1286. godine koju su urednici smatrali izgubljenom. Ta je kopija iz 1286. danas pronađena i čuva se u Veneciji, Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASV), Miscellanea atti diplomatici e privati, kutija 7, br. 243.

upitna, javno pročitana 14. ožujka 1286. u Poreču, pred svećenstvom porečke dijeceze i »mnogima od pučanstva grada Poreča i dijeceza, kako muškarcima tako i ženama«. ¹¹ Potom je pronađena isprava cara Otona II. iz 983. godine, jedna od onih koja je, kako tvrdi Bonifacije, preživjela napad na riznicu nadsvećenika Ungara (»privilegium Othonis condam Romani imperatoris, quod manus dicti Parentini evaserat«), koja je zapravo temelj na kojem je nastala isprava Henrika III. (ili IV.) i kojom se Porečkoj biskupiji potvrđuju isti svjetovni posjedi. ¹² Tu je ispravu, zajedno s presudom istarskog markgrofa Bertolda IV. iz 1194. godine (koja potvrđuje prava porečke Crkve nad cijelim gradom i distriktom te obvezu žiteljstva na razne daće porečkoj Crkvi), biskup Bonifacije osobno predstavio kralju Rudolfu I. Habsburškom, službeno zatraživši novu potvrdu iznesenih ključnih privilegija. ¹³ Godine 1291. kralj Rudolf I. to je i učinio, izdajući dva nova privilegija Porečkoj biskupiji, potvrdnicu darovnice Otona II. iz 983. godine te potvrdnicu presude markgrofa Bertolda IV. iz 1194. godine. ¹⁴ Na kraju, biskup Bonifacije temeljio je svoja svjetovna prava nad Porečom na takozvanom Eufrazijevu privilegiju, falsifikatu nastalom krajem 12. ili početkom 13. stoljeća po kojem je porečkim biskupima potvrđeno svjetovno vlasništvo nad cijelim gradom, poput »domini naturales civitatis Parentii«. ¹⁵

¹¹ »In nomine domini nostri Iesu Christi, amen. Anno a nativitate Eiusdem millesimo ducentesimo octuagesimo sexto, indictione quarta decima, die iovis quarto decimo mensis martii. Cum venerabilis pater dominus Bonifatius Dei gratia episcopus Parentinus vocasset coram sua presentia in ecclesia Parentii omnes clericos, tam civitatis quam diocesis Parentii, presentibus dictis clericis qui voluerunt et potuerunt comode interesse, presentibus quoque multis de populo, tam viris quam mulieribus civitatis et diocesis Parentii, legi fecit infrascriptum privilegium et precepit mihi Beltramo notario infrascripto quod illud privilegium autenticarem et publicarem et in publicam formam redigerem, ita quod perpetuo valeat et teneat et ei fides adhibeatur tamquam publice, autentice et originali scripture, cuius privilegii tenor est: [slijedi isprava Henrika III. (ili IV.)].« ASV, Miscellanea atti diplomatici e privati, kutija 7, br. 243. Na temelju manjkave *datatio cronica* Lujo MARGETIĆ, »Iz pazinske prošlosti (u povodu tisućljeća prvog spomena Pazina)«, *Istra i Kvarner: Izbor studija*, Rijeka, 1996., str. 149, ispravu proglašava historijskim falsifikatom. U najrecentnije vrijeme A. JENKO KOVAČIĆ, »*Iurium Episcopaliū Liber*«, str. 339–340 drži ispravu autentičnom poveljom kralja Henrika IV. iz 1077. godine, prateći argumente Gladissa i Gawlika.

¹² Najbolje izdanje: Theodor VON SICKEL (priř.), *Otonis II. diplomata / Die Urkunden Otto des II.*, Monumenta Germaniae historica, Diplomata regum et imperatorum Germaniae, sv. 2, br. 301, Hannover, 1888., str. 356–357. L. MARGETIĆ, »Iz pazinske prošlosti«, str. 147–149 ocjenjuje da je listina autentična, no interpolirana u *enumeratio bonorum* dijelu. Vidi Dokument 2 u prilogu ovog rada za citat.

¹³ Presuda markgrofa Bertolda IV. priřeđena je u *CDI*, br. 186, str. 347–348.

¹⁴ BAP, IE I, fol. 167r–168v, 169r–170r; citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 160, str. 277–281, br. 161, str. 281–284. Kritičkih edicija tih dviju isprava, ključnih dokumenata istarskog srednjovjekovlja, još uvijek nema. Zdušno se nadam da će mi uvid u folije prve knjige biskupskih prava Porečke biskupije biti omogućen kako bih iste kritički priředio i objavio u skorijoj budućnosti. Dotad vidi manjkave i parcijalne edicije u: Giacomo Filippo TOMMASINI, »De Commentarii storici-geografici della provincia dell'Istria libri otto con appendice«, *Archeografo triestino*, god. 4, Trst, 1837., str. 394–395; *CDI*, br. 434, str. 776–778.

¹⁵ Bernardo BENUSSI, »Privilegio eufrasiano«, *AMSI*, god. 8, br. 1–2, Poreč, 1892., str. 49–86. Biskup Bonifacije u više svojih isprava spominje izraz *dominus naturalis civitatis Parentii*, pozivajući se na Eufrazijev privilegij, e.g. »Nos Bonifatius episcopus Parentinus ex presenti scriptura notum fieri volumus universis, tam presentibus quam absentibus, quod cum ex antiquis scripturis appareat Parentinos episcopos esse dominos naturales civitatis Parentii, et hec maxime manifestant imperatorum privilegia Romanorum et privilegium seu statutum vel preceptum Eufrasii condam episcopi Parentini...« U istoj se ispravi poziva i na presudu markgrofa Bertolda IV. BAP, IE I, fol. 266v–267v, citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 234, str. 465–468 (citati na str. 465). O Eufrazijevu privilegiju postoje dva znanstveno utemeljena mišljenja: prema prvom, koji je detaljno izložio Fabio Cusin, riječ je o krivotvorini koja je nastala u prvoj četvrtini 13. stoljeća, vidi: Fabio CUSIN, »Il 'Privilegio Eufrasiano' e la *Charta libertatis* del Comune di Parenzo«, *Archivio veneto*, ser. 5, god. 30–31, Venecija, 1942., str. 65–84. Nedavno je Ana Jenko Kovačić predložila drukčiju interpretaciju, datirajući krivotvorinu u zadnju četvrtinu 12. stoljeća (prije presude markgrofa Bertolda IV.

Ključnu epizodu Bonifacijevih bitaka predstavljaju dva izvorno nedatirana spisa koja je taj biskup predstavio Svetoj Stolici žaleći se na porečku i mletačku komunu, grofove Goričke te ponajviše na svog metropolita, akvilejskog patrijarha.¹⁶ Od tih dvaju dokumenta, zabilježenih u prvom svesku knjige prava Porečke biskupije (*Iurium episcopaliū liber I*), dosad je bio poznat samo jedan koji je objavio Pietro Kandler u svojoj krajnje manjkavoj zbirci diplomatskih izvora Istre nazvanoj *Codice diplomatica istriano*.¹⁷ Kandler je spis priredio prema kasnijem prijepisu koji je izradio porečki biskup Francesco de Polesini (1778. – 1819.) i koji sadrži brojne emendacije i kriva čitanja, kao što je razvidno iz kritičke priredbe samog dokumenta koja je dodana uz ovaj rad (Dokument 2). Još gore, Kandler je taj izvorno nedatiran spis datirao 1301. godinom, povezujući ga uz dokument pape Bonifacije VIII. iz 1302. godine kojim su porečkom i novigradskom biskupu dodijeljena prava za restituciju crkvenih prava i dobara u formi »Ea que de bonis« isprave.¹⁸ Kao što će biti pokazano, ta je datacija u potpunosti pogrešna, a akvilejski patrijarh nije mogao biti ni Ottobono Razzi od Piacenze (1302. – 1315.), ni njegov prethodnik Petar od Ferentina (1299. – 1301.), kao što je to tvrdio Kandler, već samo Rajmund della Torre (1273. – 1299.).¹⁹ Naime, Kandler nije poznavao kronološki stariju »Ea que de bonis« ispravu koju je papa Bonifacije VIII. 28. siječnja 1296. godine izdao Natikeru (lat. *Naticherius*), opatu samostana Sv. Mihovila pod Zemljom (Labinci kraj Poreča), delegiranom papinskom sucu u sporu biskupa Bonifacija, ovlašćujući restituciju crkvenih dobara na području Porečke biskupije, a koja se također nalazi u prvom svesku knjige prava Porečke biskupije.²⁰ Zbog Kandlerove pogrešne datacije i nepoznavanja drugog eksplicitnijeg spisa došlo je do neodržiave interpretacije po kojoj se glavni sukob između porečkog biskupa i akvilejskog

iz 1194. godine); A. JENKO KOVAČIĆ, »The Relationship between«, str. 87–88, 90. Ivan MILOTIĆ, Livio PRODAN, »Eufrazijeva isprava iz 543. godine i njezin odraz na vrsarski kraj«, *Vrsar: Poviješću i zbiljom*, (ur. Ivan MILOTIĆ), Vrsar, 2013., str. 85–86 tretiraju dokument kao da je riječ u autentičnoj ispravi iz 6. stoljeća, za što ne postoji nikakvo znanstveno utemeljeno opravdanje.

¹⁶ BAP, IE I, fol. 142r–143v, 170v–171v; M. ZJAIĆ, *Liber iurium*, br. 134, str. 229–233, br. 162, str. 284–288. Svesrdno zahvaljujem prečasnom mons. Sergiju Jeleniću, kancelaru Porečke biskupije, i kolegici Branki Poropat, arhivistici u Biskupijskom arhivu, koji su mi odobrili korištenje arhivske građe u svrhu pisanja ovog rada i poslali mi digitalne preslike relevantnih folija.

¹⁷ *CDI*, br. 485, str. 868–869. O Kandlerovu diplomatskom kodeksu vidi: Maria Luisa IONA, »Il Codice diplomatico istriano: Realtà e problemi«, *Studi Kandleriani*, Trst, 1975., str. 121–143; Reinhard HÄRTEL, »Aggiunte al Codice Diplomatico Istriano«, *AMSI*, god. 84, Trst, 1986., str. 177–178; Danilo KLEN, »Stodvadeset godina Kandlerovog diplomatskog zbornika Istre: Što dalje s njim?«, *Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, god. 28, Rijeka, 1986., str. 203–219.

¹⁸ *CDI*, br. 491, str. 876 (= BAP, IE I, fol. 144r; M. ZJAIĆ, *Liber iurium*, br. 135, str. 233). *Cautio* »Ea que de bonis« forma je papinske isprave kojom se recipijentu daju široke ovlasti restitucije crkvenih dobara, pojavljuje se početkom 13. stoljeća, a postaje učestala za vrijeme pape Inocenta IV. Peter HERDE, *Audientia litterarum contradictarum: Untersuchungen über die päpstlichen Justizbriefe und die päpstliche Delegationsgerichtsbarkeit vom 13. bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts*, 2 sv., Tübingen, 1970., sv. 1: str. 39, sv. 2: str. 75–76, 586–587.

¹⁹ O patrijarhu Petru temeljni je rad: Pio PASCHINI, »Il patriarcato di Pietro Gera (1299–1301)«, *Memorie storiche forogiuliesi* (dalje: *MSF*), god. 21, Udine, 1925., str. 73–108; o patrijarhu Ottobonu Eduard TRAVERSA, *Ottobono de' Razzi: 1302–1315: Ein weiterer Beitrag zur Geschichte des Patriarchates von Aquileja*, Beč, 1911.; o Rajmundu della Torreu temeljni su radovi: Pio PASCHINI, »Raimondo della Torre patriarca d'Aquileia«, *MSF*, god. 18, Udine, 1922., str. 45–136 (dalje: »Raimondo I«; *MSF*, god. 19, Udine, 1923., str. 37–104; *MSF*, god. 21, Udine, 1925., str. 19–71; Luca DEMONTIS, *Raimondo della Torre patriarca di Aquileia (1273–1299): Politico, ecclesiastico, abile comunicatore*, Orso, 2009.

²⁰ BAP, IE I, fol. 243v–244v; citirano prema: M. ZJAIĆ, *Liber iurium*, br. 215, str. 420–423.

patrijarha odvio tek nakon smrti Rajmunda i službenog priznavanja mletačkih ovlasti u Istri.²¹ Ovaj prilog detaljno raščlanjuje oba dokumenta, odnosno žalbe porečkog biskupa Svetog Stolici, pokazujući da se oba spisa moraju datirati između prvog kvartala 1295. i siječnja 1296. godine, u doba akvilejskog patrijarha Rajmunda della Torrea. Nova datacija i kritička priredba obaju dokumenata otvaraju nove spoznaje turbulentnog episkopata porečkog biskupa Bonifacija te nove historiografske interpretacije tog ključnog razdoblja medievalne povijesti porečke Crkve.

2. Bonifacijeve žalbe Svetoj Stolici: kritička raščlamba dokumenata

Spisi koji sadrže žalbe porečkog biskupa Bonifacija Svetoj Stolici stilski su i sadržajno gotovo identični, a nemali broj fraza i rečenica u potpunosti je isti. Oba dokumenta započinju isto (»Quoniam ego Bonifacius episcopus Parentinus...«), s paragrafom koji odaje da je porečki biskup osobno došao pred papu u Rim kako bi službeno podnio svoje žalbe (»...ea sola causa veni ad curiam ... ut exonerarem conscientiam meam«). Spis na folijama 170 i 171 (dalje: Dok. 1) nastavlja s objašnjenjem kako je porečka Crkva nekada posjedovala »deset dobrih kaštela i više sela te posebice grad Poreč i cijeli teritorij koji posjeduju građani Poreča«; drugi je spis, na folijama 142 i 143 (dalje: Dok. 2), je izričitiji te poimence nabraja »Grad Poreč i cijeli teritorij koji posjeduju Porečani te kašteli Rovinj, Motovun, Pazin, Medelin, Ružar, Nigrinjan, *Turris Nova* i *Turris Veterana* (oba toponima odnose se na današnji Tar), kula u Červaru te kaštel Vrsar i jurisdikcija nad rečenim mjestima te dio Dvigrada i kaštela koji se zove Bale i teritorij koji se zove Sv. Mauro, čije tijelo počiva u porečkoj crkvi, koji se proteže na deset milja u dužinu i osam u širinu, sve su to posjedi porečkih biskupa i Crkve«. Oba spisa navode da vlasništvo tih posjeda porečke Crkve potvrđuju »privilegiji rimskih careva i kraljeva te ostale autentične isprave«. Osim Poreča (čiji se posjed temelji na Eufrazijevu privilegiju i presudi markgrofa Bertolda IV.) i Vrsara (za koji do Rudolfova privilegija iz 1291. godine nije bilo izričite potvrde), svi ostali posjedi spomenuti su u darovnici Otona II. iz 983. godine.

Pitanje autentičnosti ili naknadne interpoliranosti darovnice Otona II. iz 983. godine porečkom biskupu Adamu izlazi iz okvira ovog rada. Izborivši potvrdnicu kralja Rudolfa I., biskup Bonifacije otklonio je sumnje u autentičnost te isprave i legitimirao vlasništvo nad Vrsarom. Ivan Milotić, zajedno s koautorima Dubravkom Milotićem, Liviom Prodanom i Linom Zohilom, u recentno je vrijeme iznio tvrdnju da se Vrsar prvi put spominje u ispravi cara Otona II. izdanoj 7. lipnja 983. te da je tada taj posjed darovan u svjetovno vlasništvo Porečke biskupije.²² Tu tvrdnju autori temelju na tobožnjem regestu iz 1542. godine, koji je zapisan u prvom svesku serije *Ursariae monumenta* (dalje: *UM I*), rukopisa nastalog sredinom 18. stoljeća, koji se danas nalazi u Državnom arhivu u Trstu.²³ Ta je interpretaci-

²¹ F. BABUDRI, »I vescovi di Parenzo«, str. 230; G. DE VERGOTTINI, »Momenti e figure«, str. 46; I. MILOTIĆ, »Pravni aspekti«, str. 4, 15.

²² Ivan MILOTIĆ, Dubravko MILOTIĆ, Livio PRODAN, Lino ZOHIL, »Prve naznake srednjovjekovlja na području današnje Općine Vrsar«, *Vrsar: Poviješću i zbiljom*, str. 103–106.

²³ Archivio di Stato di Trieste (dalje: AST), Cesareo regio governo in Trieste (1776–1809), sv. 1126: *Ursariae monumenta, tomus I in quo inter caetera praecipue continentur regum, imperatorum, summorumque pontificum diplomata, portus, salinarum, aquarum, nemorum, scopulorum aliorumque redditum dominium*,

ja u potpunosti pogrešna. Prvo, nije riječ o regestu iz 1542. godine, već o popisu isprava na temelju kojih su porečki biskupi temeljili svoja prava nad Vrsarom u sporu s Venecijom. Godina 1542., koja se uistinu nalazi pri vrhu stranice, odnosi se na ispravu pape Pavla III., čiji se regest nalazi odmah ispod.²⁴ Nadalje, uopće nije riječ o dosad nepoznatoj ispravi kojom car Oton II. poklanja izrijeком Vrsar Porečkoj biskupiji, kao što to tvrde autori, već o dobro poznatoj ispravi tog cara izdanoj u Veroni 983. i datiranoj »VII. nonas iunii«, datumom koji ne postoji u rimskom kalendaru, a koji su urednici *Monumenta Germaniae historica* serije protumačili pogrešno mjesto ispravno »VII. idus iunii«, što bi uistinu odgovaralo 7. lipnju.²⁵ Naime, cijeli relevantan unesak u *UM I* u osnovi se odnosi na već spominjanu ispravu kralja Rudolfa I. iz 1291. godine kojom se potvrđuje isprava iz 983. godine: »1291, 4 kalendas februarii, Rodolfo imperatore (!) rinova et conferma a Bonifacio vescovo di Parenzo et suoi successori un privilegio concesso da Ottone imperatore ad Ada (!) vescovo di Parenzo et successori col quale l'anno 983, 4 nonas iunii, Otton imperatore 2° concede et dona ex plenitudine potestatis regię il castello de Ursara (!) con tutte sue vagi«. Kao što je razvidno iz integralnog teksta regesta, koji su Ivan Milotić i koautori skratili, izvukli iz konteksta i pogrešno protumačili, riječ je o povelji kralja Rudolfa I. koja potvrđuje povelju Otona II. iz 983. godine u kojoj se Vrsar izrijeком ne spominje, ali na temelju koje su porečki biskupi temeljili svoj svjetovni posjed nad tim kaštelom.

Bonifacijevi spisi Svetoj Stolici dalje razlažu na koje je sve načine Porečka biskupija izgubila vlasništvo nad gotovo svim svojim svjetovnim posjedima. Teritorij Sv. Maura razdijelili su Bonifacijevi prethodnici investicijama kakve nisu imali prava dodjeljivati, odnosno s pravom da uživatelji ustupljene posjede prodaju, poklanjaju i oporučno ostavljaju. Štoviše, uživatelji tih biskupijskih posjeda sada čak odbijaju plaćati Biskupiji i četvrtine, što je, tvrdi Bonifacije u Dok. 2, izravno u suprotnosti s ispravom porečkog biskupa Adalperona iz 1225. godine koja definira granice posjeda Sv. Maura i obvezuje sve posjednike da četvrtine (od desetina) plaćaju porečkim biskupima.²⁶ Potom Dok. 1 i Dok. 2 prepričavaju epizodu napada na nadsvećenika Ungara i krađu povelja Porečke biskupije, koje su potom bačene u more uz prijetnje da će biskup i kanonici biti izbačeni iz grada ukoliko se drznu žaliti na bilo koji način. Oba spisa spominju i uredbu koju su promulgirali Porečani prema kojoj ukoliko netko posjeduje komad zemlje više od sedam godina, više mu ta čestica ne može biti oduzeta, što je zakon očito izglasan na štetu Crkve. Dok. 2 sadrži opis kako je Bonifacije pokušao pravdu izboriti kod mletačkog podestata Poreča, ali u tome nije uspio »jer su oni u svemu favorizirali građane [Poreča]«. Nakon toga je, prema Dok. 2, Bonifacije dao potvrditi Otonovu ispravu kod kralja Rudolfa I., međutim ni s tom potvrdnicom

advocatorum Communis Venetiarum litterae nonullę in favorem iurisdictionis, quaestio inter episcopum et familiam de Artizonibus super iurisdictione Ursariae, populi ac hominum Ursariae in episcopum de iudice quaerimoniae et ad Dominium Venetiarum recursus, nunciaturae Apostolicae Venetiarum et episcopi Parentii super appellationibus Ursariae controversiae (dalje: *UM I*); preslik relevantne folije objavljen je u: I. MILOTIĆ *et al.*, »Prve naznake«, str. 105.

²⁴ *In extenso* prijepis te isprave čita se u istom rukopisu. AST, *UM I*, fol. 71v-72v.

²⁵ T. VON SICKEL, *Otonis II diplomata*, br. 301, str. 356–357. Druga opcija koja također dolazi u obzir jest da je izvorno stajalo »IIII nonas iulii« što je potom krivo prepisano kao »VII nonas iulii«. U tom bi slučaju datum bio 2. lipnja 983. godine.

²⁶ *CDI*, br. 240, str. 425–426 (= BAP, IE I, fol. 54v-55r; citirano prema M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 39, str. 79–80).

nije polučio željene rezultate kod venecijanskih rektora (Dok. 1 relegira priču o Rudolfovoj potvrdnici na sam kraj spisa).

Nakon tog svojevrsnog uvodnog dijela, Bonifacije ukratko prepričava sudbinu ostalih svjetovnih posjeda svoje Biskupije. Poreč, Rovinj i Motovun drže Mlečani i dužd;²⁷ sve ostale kašte, osim Vrsara, i mnogobrojne desetine drži grof Gorički, o kojem Bonifacije nema lijepih riječi: u Dok. 1 podsjeća papu kako je taj isti grof zarobio akvilejskog patrijarha Grgura od Montelonga te kako posjede porečke Crkve drži »contra Deum et iustitiam«.²⁸ U Dok. 2 istog se grofa proziva jer se odbija pojaviti u biskupovoj kuriji vazala i pokazati pod kakvim pravima drži biskupijske posjede te ga se naziva »bratom grofa Tirola [Majnarda IV.], uništavatelja tridentinske Crkve«.²⁹ Prema bilješci dodanoj uz investituru porečkog biskupa Gilberta Zorzija iz 1368. godine, Gorički su od Porečke biskupije držali »kaštel Pazin, Žminj, Tinjan, Trviž, *Vastinjan* (?), Kaščergu, Bačvu, također Višnjan, Ružar, Vižinadu sa selom Sv. Marije, također desetine kaštela Motovun, mlin *de Curte*, također motovunski mlin *de Palu*, treći dio mlina kod Gradola (kraj Vižinade kod Poreča), polovicu sela Tar zajedno s biskupom, desetine Sv. Lovreča«.³⁰

Potom se dolazi do kaštela Vrsar i tu se dva dokumenta najočitije razlikuju. Upravo je paragraf o tužnoj sudbini Vrsara ključan za dataciju obaju spisa. Naime, u Dok. 2, koji je objavio i Kandler, samo se kaže da je Vrsar jedini svjetovni posjed koji je ostao u rukama Porečke biskupije, ali da ga je nedavno opljačkao i popalio akvilejski patrijarh i patrijarhov »nepos« i to samo zato jer se biskup usudio istaknuti da akvilejski patrijarsi nemaju nikakva svjetovna prava nad Porečem, Rovinjem i Motovunom. Štoviše, isti je patrijarh zarobio papinskog nuncija kojeg je Sveta Stolica poslala da izvidi Vrsar, uskrativši mu hranu i piće tri dana, a isti metropolit nije se odazvao pozivima padovanskog biskupa i treviškog arhiđakona, papinskih delegata, pred koje je bio pozvan zbog te destrukcije i pljačke. Kandler, datiravši tu ispravu u 1301. godinu, identificirao je tog akvilejskog patrijarha kao Petra od Ferentina, a njegova »neposa« kao Nikolu »nemirnog čovjeka od oružja« (?).³¹ Međutim, Dok. 1 prepričava istu zgodu, ali znatno eksplicitnije, otkrivajući pritom sva imena: u pitanju je bio patrijarh Rajmund della Torre, a Vrsar je zapalio njegov nećak Gottfried della Torre. Kada je došlo do tog napada?

²⁷ Sve tri komune svojevolsjno su se predale Veneciji: Poreč 1267., Motovun 1278., Rovinj 1283. godine; *DMC*, sv. 2: br. 46, str. 55, br. 95, str. 67; Antonio Stefano MINOTTO, *Documenta ad Forumiulii Patriarchatum Aquileiensem, Tergestum, Istriam, Goritiam spectantia*, Acta et diplomata e regio tabulario Veneto usque ad medium seculum XV summatim regesta, sv. 1, Venecija, 1870., str. 34.

²⁸ Giovanni TAMBARA (prir.), *Italiani canonici Civitatensis Chronica*, Città di Castello, 1905., str. 5.

²⁹ P. ŠTIH, *I conti di Gorizia*, str. 25.

³⁰ »Infrascripta sunt feuda quae comites Goritiae tenuerunt et tenent ab Episcopatu et ecclesia Parentina: Castrum Pisini, Zuminum, Antigianum, Tarvisium, Vastignanum, Paduam, Montemellebotte. Item Vissignanum, Rosarium, Visinatum cum villa Sanctae Mariae. Item decimas castri Montonae, molendinum de Curte. Item molendinum de Palu de Montona, tertiam partem molendini de Gradulis, dimidium villae Turris pro indiviso, decimas Sancti Laurentii«. *CDI*, br. 787, str. 1336; P. ŠTIH, *I conti di Gorizia*, str. 56.

³¹ *CDI*, br. 483, str. 866, komentar na dokument koji je također krivo datiran (ne može biti 1300. godina) i krivo transkribiran (»Venerabilis pater dominus P.« umjesto ispravno »Venerabilis pater dominus R.«, kao *Raimundus*). Relevantan dokument čita se u BAP, IE I, fol. 306r – 308r; citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 259, str. 547–552. *CDI*, br. 482, str. 863 također je krivo datiran (ne može biti 1300. godina jer se izrijekom spominje patrijarh R., odnosno Rajmund della Torre).

Bonifacijev proglas objavljen 14. ožujka 1286. otkriva odgovor na to pitanje.³² Tim spisom porečki biskup objašnjava zašto je tek sada uspio doći do zaključaka akvilejskog sinoda, kojemu je osobno prisustvovao, a koji se tiče zabrane laicima da otuđuju crkvene posjede (sinod održan u prosincu 1282. godine).³³ Između ostaloga Bonifacije prepričava kako ga je Rajmund sumnjičio da surađuje s Mlečanima tijekom rata koji se vodio u Istri (1283. – 1285.) te kako je reagirao protiv patrijarhova interdikta bačenog na Poreč jer, tvrdi Bonifacije, Mlečani i porečka komuna nisu okupirali patrijarhove posjede već posjede Porečke biskupije »kao što pokazuju privilegiji careva porečkoj Crkvi izdani prije negoli je bilo koji patrijarh imao ikakva posla u Istri«. ³⁴ Iako taj iskaz nije posve točan jer su akvilejski patrijarsi u Istri imali Milje u svjetovnom vlasništvu od 931. i Izolu od 977., a 1081. dobili su čak i sva regalna prava nad Porečkom biskupijom, Bonifacije je očito želio istaknuti da su povelje njegove Crkve starije od patrijarhove markgrofovske titule koju je dobio tek 1209. godine.³⁵ No, isti Bonifacijev proglas iz 1286. spominje i »spoliatio et destructio Ursarie«. Početak otvorenog sukoba između porečkog biskupa Bonifacija i akvilejskog patrijarha Rajmunda bio je stoga rat vođen u Istri protiv Venecije između 1283. i 1285. godine.³⁶ Je li patrijarhov nećak zapalio Vrsar već tada ili se taj napad dogodio tek za vrijeme drugog sukoba s Venecijom 1287. – 1289., kada je Gottfried della Torre uistinu posvjedočen kao vojskovođa u Istri, ne može se sa sigurnošću zaključiti.³⁷

U svakom slučaju odnosi između Bonifacija i Rajmunda della Torrea nisu se poboljšali nakon buknuća tog sudbonosnog sukoba. Dok. 1 sadrži i dio gdje Bonifacije eksplicitno »prešućuje« Rajmundova zlodjela, uključujući ona »kako prezire apelacije Svetoj Stolic« i »kako je planirao moju [Bonifacijevu] smrt«. Taj je dio izbačen iz Dok. 2, ali u jednom kasnijem pismu koje je Bonifacije uputio svom smrtnom neprijatelju Rajmundu, porečki biskup prepričava kako mu je Nascinguerra od Pule jednom prilikom priznao da ga je akvilejski patrijarh nagovarao da Bonifacija uhvati, da mu zaveže kamen oko vrata i baci u more.³⁸

Potom oba spisa prelaze na završni dio gdje se preko nekolicine biblijskih citata moli papu da svoju pažnju posveti onemoćaloj porečkoj Crkvi, siromašnoj i okruženoj neprijateljima (Venecijom, Goričkima, patrijarhom i njihovim vazalima), te da se Bonifacijev slučaj

³² Proglas je zasad neobjavljen. BAP, IE I, fol. 153r-156r; citirano prema M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 146, str. 251–256.

³³ Zaključci sinoda objavljeni su u: Bernardo Maria DE RUBEIS, *Monumenta Ecclesiae Aquileiensis commentatio historico-chronologico-critico illustrata*, Venecija, 1748., kol. 781–794; vidi: L. DEMONTIS, *Raimondo della Torre*, str. 236–237.

³⁴ »Cum constet per privilegia imperatorum ecclesie Parentine collata antequam aliquis patriarcha haberet aliquid facere in Istria et per alias scripturas autenticas quod Parentium, Rubinum, Montona[m], Pisinum, Medelanum, Rosarium, Castellionum, Nigrignanum, Turris Nove ac Cervarie sunt ecclesie Parentine«. BAP IE I, fol. 154r; citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 146, str. 253.

³⁵ Heinrich SCHMIDINGER, *Patriarch und Landesherr: Die weltliche Herrschaft der Patriarchen von Aquileia bis zum Ende der Staufer*, Graz – Köln, 1954., str. 15, 31–32, 69, s navodima svih relevantnih izvora.

³⁶ P. PASCHINI, »Raimondo I«, str. 91, 109–115; M. PIZZININI, »Die Grafen von Görz«, str. 194–197.

³⁷ Gian Francesco PALLADIO DEGLI OLIVI, *Historie della Provincia del Friuli*, sv. 1, Udine, 1660., str. 265; P. PASCHINI, »Raimondo I«, str. 118–126.

³⁸ BAP, IE I, fol. 306r-308r; citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 259, str. 547–552. Dokument je krajnje manjkavo objavljen u: *CDI*, br. 483, str. 864–866 i to pod krivim datumom. Odatle ga preuzima F. BABUDRI, »I vescovi di Parenzo«, str. 230.

povjeri nekome tko će spor riješiti »sine strepitu et figura iudicii«, odnosno u skraćenom postupku. Dok. 1 sadrži i prijedlog da se o sporu sudi izvan provincije (izvan Poreča i dohvata Goričkih) te da se Porečkoj biskupiji izda »Ea que de bonis« isprava, što je papa Bonifacije VIII. i učinio 28. siječnja 1296. godine.

Temeljno je pitanje datacije obaju spisa. Budući da se u oba dokumenta akvilejski patrijarh navodi kao živući, a riječ je o patrijarhu Rajmundu, *terminus ante quem* je 1299. godina. Štoviše, prva »Ea que de bonis« isprava pape Bonifacija VIII. izdana u korist porečke Crkve datira iz siječnja 1296. godine te je stoga vrlo vjerojatno da je porečki biskup svoje žalbe iznio prije tog datuma. Nadalje, oba spisa spominju privilegij kralja Rudolfa I., koji je izdan u veljači 1291. godine, što je stoga *terminus post quem*. Na kraju, budući da je porečki biskup osobno došao pred papu Bonifacija VIII. (»veni ad curiam«), potrebno je identificirati razdoblje između 1291. i siječnja 1296. u kojem je biskup Bonifacije boravio u Rimu kako bi se došlo do preciznije datacije obaju spisa. Na sreću, postoji nekolicina dokumenata koji svjedoče da je porečki biskup Bonifacije bio u Rimu od travnja 1295. godine do veljače 1296. godine, kada se opet pojavljuje u Poreču.³⁹ Na temelju svega navedenoga, zaključuje se da se spisi moraju datirati između prvog kvartala 1295. i samog početka 1296. godine, kada je biskup Bonifacije boravio u Rimu.

No, zašto postoje dva spisa koja u osnovi predstavljaju istu žalbu Svetoj Stolici? Po svemu sudeći, riječ je o dvjema redakcijama iste žalbe koja je predstavljena kuriji pape Bonifacija VIII. Dok. 1 znatno je eksplicitniji jer izrijeком spominje patrijarha Rajmunda i njegova nećaka Gottfrieda, a izrijeком spominje i kako je glavar akvilejske Crkve planirao Bonifacijevu smrt. Također, u Dok. 1 bilježi se kako je Bonifacije osobno putovao pred papu Nikolu IV. nakon paljenja i pustošenja Vrsara kako bi se žalio na svog metropolita, ali nije uspio dobiti auditora »qui non sit de parte vel amicitia patriarche«. Taj je dio izbačen iz Dok. 2. Je li Bonifacije prvo sastavio Dok. 1 te ga potom redigirao i Svetoj Stolici predstavio donekle »cenzuriran« Dok. 2? Ili je prvo sastavljen Dok. 2, koji je potom redigiran u eksplicitniju formu Dok. 1 i donesen pred papinsku kuriju? Iako su obje opcije moguće, znatno je vjerojatnije da je Dok. 2 redigirana verzija Dok. 1 (koncepta), koja je potom službeno uručena Svetoj Stolici. U svakom slučaju, žalba biskupa Bonifacija nije urodila željenim plodovima.

3. Jaganjac među vukovima: neuspjeh Bonifacijeve misije

Papa Bonifacije VIII. slučaj porečkog biskupa povjerio je Natikeru, opatu Samostana sv. Mihovila pod Zemljom u Istru, osobi koja svakako nije bila u stanju učinkovito riješiti taj težak slučaj skraćenim postupkom kao što je to tražio Bonifacije. Papi Bonifaciju moralo je biti jasno da »Ea que de bonis« izdana Natikeru 1296. godine neće postići značajne rezultate jer je sama Sveta Stolica Treviškimi mirom iz 1291. godine određena kao arbitar u

³⁹ Giovanni Benedetto MITTARELLI, Anselmo COSTADONI, *Annales Camaldulenses*, sv. 5, Venecija, 1760., br. 181, kol. 302–303, br. 184, kol. 304–305; BAP, IE I, fol. 235r–236v; citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 210, str. 405–408.

sporu oko prava nad istarskim komunama koje su vodili Venecija i Akvilejski patrijarhat.⁴⁰ Situacija je u Istri bila kompleksna i vrlo nestabilna, a otvoren rat između dužda i patrijarha mogao je ponovno buknući svakog trenutka. Štoviše, sam papa Bonifacije pažnju je u tom razdoblju morao posvetiti rastućim tenzijama između Engleske i Francuske te novim porezima koje su te dvije kraljevine opteretile Crkvu.⁴¹ U tim uvjetima slučaj porečkog biskupa, koliko god bio pravno utemeljen, jednostavno se nije moglo brzopotezno riješiti. Iz svoje dugogodišnje borbe protiv porečke komune (koju je ekskomunicirao u listopadu 1298. godine, bacivši interdikt na cijeli grad) i akvilejskih patrijarha (na koje se više puta žalio Svetoj Stolic), Bonifacije je na kraju izašao kao neupitan gubitnik.⁴² Niti jedan privilegij, niti jedno mišljenje pravnih stručnjaka, niti jedna potvrđnica prava nisu polučili željene rezultate. Štoviše, u zamjenu za 450 srebrnih maraka godišnje akvilejski patrijarh Petar od Ferentina je 1300. godine službeno Veneciji priznao prava nad svim istarskim komunama koje je dotad *de facto*, ali ne i *de iure* držala, uključujući Poreč, Rovinj i Motovun na koje je pretendirao porečki biskup.⁴³ Biskup Bonifacije uzalud se ponovno žalio Svetoj Stolic, tvrdeći da akvilejski patrijarh nije imao prava Veneciji prepustiti posjede koji *de iure* pripadaju *in temporalibus* Porečkoj biskupiji.⁴⁴ Papa Bonifacije VIII. tada je izdao novu »Ea que de bonis« ispravu porečkom i novigradskom biskupu, no ona i taj

⁴⁰ Gottlieb Lukas Friedrich TAFEL, Georg Martin THOMAS (priř.), *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig mit besonderer Beziehung auf Byzanz und die Levante: Vom neunten bis zum Ausgang des fünfzehnten Jahrhunderts*, sv. 3, Beč, 1857., br. 384, pp. 358–370.

⁴¹ Hubert JEDIN (ur.), *Velika povijest Crkve*, sv. 3/2, (prev. Vjekoslav BAJSIĆ), Zagreb, 1993., str. 320–325; Agostino PARAVICINI BAGLIANI, *Bonifacio VIII*, Milano, 2006., str. 120–200 za relevantno razdoblje.

⁴² Ekskomunikacija porečkog podestata Ivana Soranza i porečkih vijećnika te bacanje interdikta na cijeli Poreč: BAP, IE I, fol. 230v–232v; citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 207, str. 398–402. Ta je ekskomunikacija, izvorno datirana samo »XI kalendas februarii« (22. siječnja), objavljena u: *CDI*, br. 409, str. 720–722, pod 1284. godinom (i 20. siječnjem), što nikako ne može biti točno. Istina, Ivan Soranzo bio je porečki podestat i 1284. godine (M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 133, str. 213–229), ali ekskomunikacija, motivirana fizičkim napadom na samog biskupa Bonifacija te njegovim bijegom u Veneciju, događa se nakon 1291. godine jer se Bonifacije poziva na privilegij kralja Rudolfa I. (BAP, IE I, fol. 245r–247v; citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 217, str. 423–429, ekskomunikacija je proglašena u listopadu u Veneciji, u Samostanu sv. Filipa i Jakova). Isprava Bonifacija, izdana 12. prosinca 1298. godine u Veneciji, upravo u Samostanu sv. Filipa i Jakova, prepričava taj napad koji je predvodio porečki podestat Soranzo te izričito navodi da se on dogodio prošlog 14. rujna, »XIII die mensis septembris proxime preteriti nos expulit armata manu de civitate Parentina« (BAP, IE I, fol. 318v; citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 268, str. 581). Ta isprava, dosada neobjavljena, potvrđuje da se prva Bonifacijeva ekskomunikacija porečke komune mora datirati krajem 1298., točnije u listopad te godine. Ta je ekskomunikacija potom ponavljana i potvrđivana tijekom ostatak 1298. i cijele 1299. godine (e.g. BAP, IE I, fol. 266v–267v, 271r–272r; citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 234, str. 465–468, br. 240, str. 475–476). Ta nova datacija Bonifacijeve ekskomunikacije baca novo svjetlo na karijeru mletačkog plemića Ivana Soranza (izabranog za dužda Venecije u srpnju 1312.), koji je očito služio kao porečki podestat u dva mandata, 1284. te 1298./99. godinu te potom kao grof Pule, 1300. godine. Cf. Marco POZZA, »Soranzo, Giovanni«, *Dizionario Biografico degli Italiani*, sv. 93, Rim, 2018., dostupno online URL: https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-soranzo_res-f10af8a2-2b8a-11e9-93e1-00271042e8d9_%28Dizionario-Biografico%29/ (zadnje posjećeno 1. studenoga 2022.).

⁴³ ASV, Pacta e aggregati, Pactorum Liber IV, fol. 75r–76v. Kritička priredba tog dokumenta perom autora ovih redaka bit će objavljena u skorjoj budućnosti. Dotad vidi regest u: A. S. MINOTTO, *Documenta*, str. 49–51.

⁴⁴ BAP, IE I, fol. 311r; citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 262, str. 557–559. Ta je žalba službeno izdana 23. kolovoza 1300. godine, nedugo po sklapanju mletačko-akvilejskog ugovora (11. lipnja). Porečki biskup Negri u svojem je radu u apelaciju datirao 3. kolovozom; Gasparo NEGRI, »Memorie storiche della città e diocesi di Parenzo«, *AMSI*, god. 3, Poreč, 1887., str. 125.

put nije uspjela promijeniti ništa.⁴⁵ Na kraju akvilejski patrijarh Ottobono Razzi čak je i ekskomunicirao tog vatrenog porečkog biskupa u jeku parnice koju je Bonifacije vodio protiv opata Samostana sv. Mihovila pod Zemljom i protiv brojnih svećenika svoje dijeceze.⁴⁶ Svoj episkopat Bonifacije je tako završio krajnje neslavno kao ekskomuniciran prelat koji u svom naumu o restituciji svjetovnih prava i posjeda svoje Crkve na kraju nije uspio. Bonifacije je iza sebe ostavio više spisa od ijednog porečkog biskupa mediievalnog razdoblja, od kojih je velika većina i dalje neobjavljena. Obrazovana osoba koja je citirala Aristotela i dobro poznavala pravo, čvrsto vjerujući da će pisanom riječju i perom pobijediti mletačke i akvilejske mačeve, Bonifacije je svakako najimpozantniji lik istarske povijest kraja 13. i početka 14. stoljeća, turbulentnog razdoblja u kojem je *de iure* rođena Mletačka Istra i u kojem su crkvena gospodstva, kako porečko tako i akvilejsko, započela svoj nezaustavljiv pad.⁴⁷ Ovaj prilog rasvjetljava samo mali dio burnog života tog diva istarskog srednjovjekovlja, prelata kojem će svakako u budućnosti morati biti posvećena opsežna monografija temeljena na bogatom i slabo istraženom materijalu sadržanom u knjigama prava Porečke biskupije.

⁴⁵ BAP, IE I, fol. 144r; citirano prema: M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 135, str. 233; manjkavo objavljeno u: *CDI*, br. 491, str. 876.

⁴⁶ *CDI*, br. 519, str. 917; F. BABUDRI, »I vescovi di Parenzo«, str. 231.

⁴⁷ BAP, IE I, fol. 153r-156r (»omnis prescriptio debet habere bonam fidem«), 306r-308r (»in mente mihi venit verbum quod dicit Aristotiles in principio Elementorum: 'Dubitare de singulis non inutile'«); citirano prema M. ZJACIĆ, *Liber iurium*, br. 146, str. 251–256, br. 259, str. 547–552.

PRILOZI

Bilješka o priređivačkim načelima: Priređivačka načela identična su onima usvojenima u seriji *Fontes Istrie medievalis*, a čitaju se na sljedećoj poveznici: <https://fontesistrie.eu/editorial> (zadnje posjećeno: 19. listopada 2022.). Urednik je podijelio tekst u odlomke i numerirao određene dijelove teksta.

Dokument 1

Datum: između 1295. i siječnja 1296. godine

Mjesto: Rim

Regest: Porečki biskup Bonifacije žali se rimskom papi [Bonifaciju VIII.] na različita zlodjela i otuđenja koja njegovoj Crkvi čine građani Poreča, mletački načelnici, grof Gorički i njegovi vazali te akvilejski patrijarh Rajmund della Torre, moleći od pape pokretanje sudskog postupka i donošenje hitre presude protiv svih koji posjede i prava njegove biskupije drže protivno zakonu (prvotni, neredigirani koncept)

Izvornik: B = BAP, LI I, fol. 170v–171v; kopija s kraja 15., početka 16. stoljeća; Z = M. ZJAČIĆ, *Liber iurium*, br. 162, str. 284 – 288; neobjavljena transkripcija rukopisa B

Prethodna izdanja: /

Quoniam ego Bonifacius episcopus Parentinus ea sola causa veni ad curiam ut, naran-
do sanctitati vestre lapsum ecclesie Parentine, ex honorem^a conscientiam meam et cum
favore iustitie vestre faciliter^b relevetur, notifico vobis, pater sancte, quod dicta ecclesia
fuit hactenus multis dicata divitiis et dotata honoribus, quoniam habuit hactenus decem
bona castra et villas plures, et precipue civitatem Parentii et totum teritorium quod cives
possident Parentini, et dicte civitatis et omnium predictorum castrorum iurisdictionem et
decimam sanctam, quod in privilegiis inperatorum et aliis autenticis scripturis plenius
continetur.

Qualiter^c predicta sunt perdita et distracta, dicam quanto brevius potero:

[1] Territorium sancti Mauri, cuius corpus requiescit in ecclesia Parentina, est quasi^d totum
perditum et alienatum per predecessores meos episcopos Parentinos, qui dederunt illud eo
modo quo dare non poterant, videlicet quod dederunt titulo locationis sub ea conditione
quod recipientes possent illud vendere et donare et pro anima iudicare; unde quasi totum
ipsi conductores vendere^e et quotidie vendunt et tenent pro prop[r]io^f; et quia ego episco-

^a sic B: pro exonerarem, sicut em. Z.

^b feliciter Z.

^c subsignavit B.

^d seq. per add. Z.

^e sic BZ.

^f proprio B; proprio em. Z.

pus nolle huiusmodi contractibus consentire, cives Parentini mihi in omnibus adversantur nec volunt de predicti[s] territori[is]^a censu annuo respondere et, ut ecclesia non posset super huiusmodi sua iura ostendere vel probare, aliqui ex dictis civibus tempore quo[n]dam^b Ottonis proxime precessoris mei[s]^c, manu armata palatium episcopalem ascendentes, claves omnium cophinorum^d violenter da manu Ungari nunc archipresbiteri Parentini tollentes omnia privilegia et autenticas scripturas quas invenerunt proicerunt in mare; et nuper statutum ediderunt quod quicumque tenuerit VII annis^e aliquid de dicto territorio non possit ulterius ab eo repeti vel auferri; et minatur episcopum et canonicos expellere de terra si thetantur^f in causam [ire]^g et expensas litis facere de redditibus ipsorum.

[2] Castra duo – Ruvinum et Montonam – et civitatem Parentinam et iurisdictiones eorum tenet dux Venetorum.

[3] Piscarias que dicuntur valere ducentas marchas annuatim alii detinent contra Deum.

[4] Alia castra, preter Ursariam, tenet comes Goritie contra Deum et iustitiam et iurisdictiones ipsorum rem^h ille comes, qui cepit patriarcham Aquilegensensem dominum Gregorium de Montelongo, detinet Episcopatum Parentinum.

[5] Castrum Ursarie, quod solum remanserat episcopo et in quo habebat quasi totam stipem vite sue, dominus Raimundus Aquigelensisⁱ patriarcha sine aliqua causa, nisi forte amore prede, cui satis est hactenus assuetus, primo precepit spoliari omnibus animalibus et occasione dicti precepti familia sua uno die rapuit septingenta capita boum, exceptis minutis animalibus, et postmodum venit nepos suus Gotifridus de Turre et expugnavit castrum et ignis incendio devastavit.

Pro destructione predicta, causa fidantie ut iterum posset rehedicari et habitari, obtinui a pie memorie Nicolao vestro predecessore litteras p[er] nuntium mitti^j ad patriarcham predictum, quem^k nuntium illa occasione missum cepi et carcerari fecit, precipiens quod non darentur sibi cibus nec potus, qui quoniam erat de familia Tripolitanensis episcopi, post tres dies quibus non manducavit neque bibit dimissus fuit.

Post predictas litera[s]^l inpetravi causam super dampnis illatis eo modo imitti episcopo Paduano et archidiacono Tarvixino ut causam infra sex mensium spatium iudicio vel concordia terminarent aut instrupta; et verum, quia dittus patriarcha per totum sex mensium spatium per se vel aliquem procuratorem comparere condempnit, predicti iudices, nullo contra ipsius contumaciam facto processu, causam ad Apostolice Sedis examen remisserint; tandem, et licet a media Quatragessima^m citra fuerim in curia, nullum potui habere

^a predicti teritori B; predictis teritoriis em. Z.

^b quodam B; quondam Z.

^c mei B; meis em. Z.

^d seq. de canc. B.

^e ex armes corr. B.

^f sic BZ.

^g om. B; em. Z.

^h sic BZ.

ⁱ sic BZ.

^j legi non potest B; em. Z.

^k quam Z.

^l litera B; literas em. Z.

^m sic BZ.

auditorem quare peto auditorem mihi concedi talem qui non sit de parte vel amicitia patriarche predicti.

Taceo qualiter appellationes ad Sedem Apostolicam factas contempnuntur, qualiter canonicum tracctanumⁿ appellansem et alios tractat, qualiter tratavit mortem meam.

Ideoque clamo cum Ysaia propheta: »Querite iudicium, subvenite oppresso!«^o Et dico cum [p]salmista^p: »De vultu^q tuo iudicium meum prodeat, oculi tui videant equitates.«^r Quia sic alibi dicit Ysaias propheta: »Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent habitatores orbis.«^s Et si forte pater vultis misereri^t patriarche ne cogatur restituere dampna ecclesie Parentine et mihi illata, continget quod ibidem dicit Ysaias propheta: »Miseramus in pio et non discet facere iustitiam in terra sanctorum iniqua gessit«^u, scilicet in terra beate Marie, ad cuius nomen est ecclesia cathedralis et beati Mauri, ad cuius nomen totum dicitur territorium ecclesie sic enim appellatur territorium beati Mauri.

Subvenite oppresso et relevare dissipatam ecclesiam potestis de facili cum favore iustitie vestre, quia ego B[onifatius] Parentinus episcopus, licet indignus, dum viveret inclitus Rudulfus rex Romanorum privilegium condamnacionis imperatoris, quod manus diripientium evaserat, renovari feci, licet pauper multis laboribus et expensis, qui rex de novo donavit ecclesie et de novo me Bonifatium investivit de omnibus que in privilegio continentur et de plen[i]tudine^v regie potestatis quicquid de contentis in privilegio alienatum est hactenus^w illicite vel distractum ab eius, et proprietate ecclesie revocavit prescriptionem^x qualibet sine iusto facto titulo non obstante.

Et quia in provincia^y Istrie non est aliquis iuris peritus nec est qui contra potentiam et multitudinem detentorum vellet vel auderet se exponere ad iustitiam faciendam, supplico sanctitatem vestram quod extra provinciam, comunitatem vel comes^z Goritie et comunitatis Parentii ad vestram contentur presentiam, seu quod infra sex mensium spatium terminetur questio, iudicio vel concordia, ali[o]quin^{aa} ad examen Sedis Apostolice remittatur et concedatur mihi forma illa literarum que concedi consuevit, »Ea que de bonis« et cetera, et quia propter predicta omnia multa sum paupertate gra[va]tus^{ab}, ita quod contra comunitatem Parentinam, contra ducem Venetorum, contra comunitatem^{ac} Goritie, contra

ⁿ sic BZ.

^o Vulg, Isaiah 1:17.

^p salmista B; psalmista em. Z.

^q ex vultu corr. B.

^r Vulg, Psalmi 16:2.

^s Vulg, Isaiah 26:9.

^t sic BZ.

^u Vulg, Isaiah 26:10: »Misereamur impio, et non discet iustitiam; in terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini«.

^v plenitudine B; plenitudine Z.

^w seq. illeci canc. B.

^x sic B; prescriptione em. Z.

^y seq. Ics canc. B.

^z sic BZ: pro comitatum.

^{aa} aliquin B; alioquin em. Z.

^{ab} gratus B; gravatus em. Z.

^{ac} sic B; comitem em. Z.

patriarcham [et]^{ad} contra multitudinem aliorum detentorum expensas litium substienere non valeo, committatur alicui qui sine strepitu et figura iudicii predicta cognoscat.

Auscultata fuerunt per me Ioannem Evangelistam Mengolum notarium civitatis Ravenne

Dokument 2

Datum: između 1295. i siječnja 1296. godine

Mjesto: Rim

Regest: Porečki biskup Bonifacije žali se rimskom papi [Bonifaciju VIII.] na različita zlodjela i otuđenja koja njegovoj Crkvi čine građani Poreča, mletački načelnici, grof Gorički i njegovi vazali te akvilejski patrijarh [Rajmund della Torre], moleći od pape pokretanje sudskog postupka i donošenje presude protiv svih koji posjede i prava njegove biskupije drže protivno zakonu (redigirana verzija Dok. 1).

Izvornik: B = BAP, LI I, fol. 142r-143v; kopija s kraja 15., početka 16. stoljeća; Z = M. ZJAČIĆ, *Liber iurium*, br. 134, str. 229 – 233; neobjavljena transkripcija rukopisa B

Prethodna izdanja: *CDI*, br. 485, str. 868-869 (datiran 1301. godinom) (= K u znanstvenom aparatu)

Quoniam^{ac} ego Bonifacius episcopus Parentinus, licet indignus, ea sola de causa veni ad curiam, ut exonerarem conscientiam meam, narando^{af} sanctitati vestre^{ag} lapsum ecclesie Parentine.

Notum vestre paternitati^{ah} facio quod civitas Parentina et totum territorium quod cives possiderunt Parentini et castra Rubinum, Montona, Pisinum, Medelanum, Rosarium, Nigrignanum, Turris Nova, Turris Veterana et illa de Cervaria, et Ursarie castrum et predictorum locorum iurisditio, et pars Duorum Castellorum et castrum quod dicitur Vallis, et territorium quod dicitur Sancti Mauri, cuius corpus requiescit in ecclesia Parentina, quod territorium extenditur ad decem miliaria in longum et ad octo in latum, sunt predicta omnia de proprietate ecclesie et episcopi Parentini et ad ipsius mensam expectant, secundum quod in privilegiis imperatorum et regum Romanorum et aliis autenticis scripturis plenius continetur.

Predictum autem territorium predecessores mei episcopi Parentini, tam de novo quam de antiquo tempore, dederunt titulo locationis civibus Parentinis, ea conditione quod de omnibus terre frugibus redderent quartam sibi et decimam canonicis ecclesie Parentine;

^{ad} om. B; em. Z.

^{ac} Quum K.

^{af} sic B et saepe sic; narrando em. K et saepe sic.

^{ag} vestrae K et saepe -e in -ae sic mutavit.

^{ah} vestre paternitati] paternitati vestre inv. K.

et dederunt auctoritatem illis quibus locaverunt quod illud vendere et donare et pro anima iudicare possent, reddendo, ut supra, secundum quod in istrumentis que^{ai} cives ostendunt plenius^{aj} continetur.

Ego autem, pro eo quod sine^{ak} licentia Sedis Apostolice nolui hactenus huius[modi]^{al} contractibus et locationibus consentire, sum in mmaga^{am} turbatione cum civibus Parentinis^{an} quia nolunt, ut tenentur, de quartis huiusmodi respondere, licet antiqui predecessores ipsorum in millesimo CCXXV^{ao} confessi sint,^{ap} tam de terris [et pra]tis^{aq} quam de pascuis et nemoribus, ad quartas huiusmodi teneri^{ar}; et tunc promiserunt communiter et universaliter sic servare sub pena ducentarum marcharum, secundum quod in instrumentis^{as} inde confectis plenius continetur.

Postmodum vero, tempore condam^{at} Othonis episcopi Parentini, qui currente millesimo ducentesimo septuagesimo nono est viam vivere^{au} carnis ingressus, cives quidam Parentii et alii, ut ecclesia non posset sua iura predicta ostendere vel probare, ascenderunt episcopalem palatium et violenter claves omnium cophinorum de manibus Ungari, nunc^{av} archipresbiteri^{aw} Parentini, rapientes, omnia privilegia et scripturas autenticas quas invenerunt proiecerunt in mare; et ad maiorem sue iniquitatis evidentiam, quia episcopus ausus fuit procedere contra eos, tam episcopum quam canonicos eiecerunt^{ax} de civitate, quod^{ay} fame et tribulatione devicti consenserunt in omnibus civium voluntati[s].

Nunc vero, quia ego diebus preteritis credens posse iustitiam consequi coram potestatibus Venetorum, qui civitatem detinent Parentii^{az} [et]^{ba} in omnibus contra episcopum favent civibus, instrumenta suprascripta produxi, contra que prescriptionem allegaverunt et ob hoc nulla fui iustitia consecutus^{bb}.

Verum quia cognovi predictos potestates omnibus iniquitatibus civium contra me dare favorem, privilegium Othonis condam Romani imperatoris, quod manus dicti Parentini evaserat, et quod per inclitum Rodulfum Romanorum regem, dum viveret, feceram renovari multis laboribus et expensis, coram predictis potestatibus non produxi, in quo quidem privilegio renovato omnia que privilegio continentur de novo donavit ecclesie et de novo

^{ai} quod *K*.

^{aj} *add. in marg. dex. B.*

^{ak} *seq. per canc. B.*

^{al} *em. Z.*

^{am} *sic B: pro magna, sicut ed. K.*

^{an} Parentii *K*.

^{ao} ducentesimo vigesimo quinto *K*.

^{ap} sunt *K*.

^{aq} tis *B*; et pratis *em. Z*; pratis *K*.

^{ar} licet antiqui—huiusmodi teneri] *add. in marg. dex. B.*

^{as} istrumentis *K et undique sic*.

^{at} quondam *K et undique sic*.

^{au} *sic B*; universe *K*; diverse *em. Z*.

^{av} tunc *K*.

^{aw} archipresbiteri *K*.

^{ax} *ex excierunt corr. B.*

^{ay} qui *K*.

^{az} Parentinam *K*.

^{ba} *om. BK*; *em. Z*.

^{bb} fui iustitia consecutus] fuit iustitia consecuta *K*.

me Bonifacium investivit et de plenitudine regie potestatis quicquid de his que privilegio^{bc} continentur alienatum est hactenus illicite vel distractum ad ius et proprietatem ecclesie revocavit, prescriptione qualibet sine iusto facta titulo non obstante.

Preterea dicti cives statutum de novo fecerunt, contra ecclesiam conspirantes, quod quicumque tenet de terris ecclesie septem annis, non possit ab eo ulterius repeti vel auferri; et cum in civitate^{bd} sint aliqui boni, dicunt mihi quod libenter responderent de iuribus, ut tenentur, sed [si]^{be} extra sinagogam fierent, a potestate graviter punirentur.

De predictis retuli^{bf} quanto brevius potui veritatem:

[1] Civitatem vero Parentinam, castra Rubinum et Montonam et iurisdictionem predictorum locorum contra iustitiam, in damnum et preiudicium ecclesie Parentine, dux detinet Venetorum.

[2] Et alia castra, preter Ursariam^{bg}, et decimas multas detinet comes Goricie, frater comitis Tirolis^{bh} destructoris ecclesie Tridentine, qui dicit se feudi nomine detinere cum advocatia Ursarie. Qui citatus et requisitus est in curia^{bi} vasallorum mei episcopi Parentini comparere et ostendere feudi iura contempsit.

[3] Decimas illas et possessiones quarundam ecclesiarum et ipsas ecclesias alii detinent laici contra constitutionem^{bj} reverende memorie fratris Latini, quas^{bk} edidit dum esset in partibus illis Apostolice Sedis legatus, et excommunicati contempnunt tamquam heretici in hoc articulo: »Quodcumque ligaveris super terram«^{bl} et cetera.

[4] Piscarias Episcopatus et mense Parentini episcopi, que^{bm} dicuntur^{bn} valere ducentas marcas in anno, comunitas Parentii et alii laici de Istria et de Venetiis detinent contra Deum et iustitiam.

[5] Castrum Ursarie, quod solum remanserat episcopo pleno iure subiectum et in quo habebat quasi totam stipem vite sue, pro eo quod ausus est dicere in defensionem iurium ecclesie Parentine, quod Aquilegensis^{bo} patriarcha nullam temporalem iurisdictionem habet in Parentio, Rubino vel Montona, [patriarcha Aquilegensis]^{bp} spoliari iussit et abstulit familia sua inde uno die septingenta capita boum, preter^{bq} minuta animalia, et tandem nepos suus expugnavit et ignis incendio devastavit; et nuncium, qui occasione literarum precum^{br} et mandati predecessoris vestri pro obtinenda responsione super predictis litteris mi-

^{bc} privilegium *K.*

^{bd} securitate *K.*

^{be} *om. BZK; em. Banić.*

^{bf} *ex re tali corr. B.*

^{bg} et alia—preter Ursariam] *add. in marg. sup. B.*

^{bh} *ex tali corr. B.*

^{bi} curiam *K.*

^{bj} et ipsas ecclesias alii detinent laici contra constitutionem] *om. K.*

^{bk} constitutionem—quas] *sic B; constitutionem—quem em. KZ.*

^{bl} Vulg, Matthaeus 16:19; erit ligatum et in celis *canc. B.*

^{bm} quas *K.*

^{bn} dicunt *K.*

^{bo} Aquileiensis *K.*

^{bp} *om. BZK; em. Banić.*

^{bq} *ex propter corr. B.*

^{br} *sic BZ; per eum K.*

ssus fuit, fecit carceri mancipari et tribus diebus sine cibo et potu fame affligi; citatus per Paduanum^{bs} episcopum et archidiaconum Tarvisinum Sedis Apostolice delegatos super spoliatione et destructione predictis per sex menses comparere^{bt} procuratorem^{bu} aliquem omnino contempsit, quod^{bv} nullo processu contra ipsius contumaciam facto, causam remiserunt ad Apostolice Sedis examen; nec adhuc potui iudicem impetrare, secundum quod predicta omnia et talia multa gravia, que hoc scripto non possunt exponi, probant testes et publica instrumenta.

Ideoque ad vos clamo, dicens illud verbum Isaie prophete: »Querite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo.«^{bw} Interpretative pupillus sum, quia pater meus patriarcha, visceribus^{bx} paternis abiectis, conversus est in hostem crudelissimum; et secure clamo, quia sicut idem patriarcha^{by} dicit: »Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent habitatores orbis.«^{bz} Nec est miserendum quia idem profeta^{ca} dicit: »Misereamur impio, et non discet facere iustitiam in terra sanctorum^{cb} [qui]^{cc} iniqua gessit.«^{cd} Ergo, sicut dicit Psalmista, »de vultu tuo iudicium meum prodeat, oculi tui videant equitates.«^{ce}

Et sciatis pater, quod in Istria non possum iustitiam consequi propter potentiam et multitudinem detentorum^{cf} et quia in tota Istria non est unus iuris peritus; nec Venetum propter ducem, qui similiter detinet et dat omnem favorem civibus Parentinis.

Et propter predicta omnia ad tantam paupertatem est deductus episcopus Parentinus, quod^{cg} non habet in redditibus et proventibus omnibus libras sexaginta parve monete Veronensis.

Et ideo supplicat quod hec omnia sine strepitu et figura iudicii cognoscantur.

^{bs} predictum K.

^{bt} seq. *per se vel* add. Z.

^{bu} per eum vel per K.

^{bv} qui K.

^{bw} Vulg, Isaiah 1:17.

^{bx} sic BZ; visceribus K.

^{by} sic BZK: *pro* propheta.

^{bz} Vulg, Isaiah 26:9.

^{ca} sic BZ; propheta K.

^{cb} sed cor eius K.

^{cc} om. BK; *em.* Z.

^{cd} Vulg, Isaiah 26:10.

^{ce} Vulg, Psalmi 16:2.

^{cf} detentoram K.

^{cg} qui K.

SUMMARY

SUBVENITE OPPRESSO! COMPLAINTS OF BONIFACE, BISHOP OF POREČ TO
THE HOLY SEE (END OF THE 13th CENTURY)

The author analyzes in detail the two appeals presented to the Holy See by the Poreč bishop Boniface (1282-1305). Since so far only one appeal of Boniface has been analyzed in the existing literature, and this one was wrongly dated in 1301, the author presents new critically prepared transcripts of both appeals. Both appeals have been preserved only in the transcript in the first book of privileges of the Diocese of Poreč. A thorough analysis of both appeals revealed that Boniface wrote to the Holy See at the end of the thirteenth century; more precisely, between the first quarter of 1295 and January 1296, while he was personally present in Rome. Moreover, the analysis undoubtedly points out that the Poreč bishop complained about Raymond della Torre, the Patriarch of Aquileia (1273 - 1299), who was his metropolitan and with whom he disputed about the secular authority in Poreč, Rovinj and Motovun, properties that at that time were (only de facto) under Venetian rule. The author also corrects the wrong thesis, which was first expressed by Kandler, and which has been uncritically accepted until today, according to which Vrsar, the only secular property that remained in the possession of the Poreč bishops, was attacked by the patriarch Petar of Ferentino (1299-1301) and his nephew Nikola. Moreover, the author proves that in the period between 1283 and 1289, Vrsar was attacked, looted and set on fire by the soldiers of Patriarch Rajmund, who acted together with his nephew Gottfried della Torre. Finally, the author explains why Pope Boniface VIII, although he issued a charter in January 1296 according to which all disputed properties were returned to the Diocese of Poreč, could not successfully resolve this problem due to three involved parties - the Patriarch of Aquileia, the Bishop of Poreč and the Republic of Venice. Consequently, Poreč Bishop Boniface ended his life as an excommunicated prelate without any success in his mission to recover the secular rights and possessions of his impoverished and weakened diocese.

KEY WORDS: *Istria, Diocese of Poreč, 13th century, Patriarchate of Aquileia, bishop Boniface (1282 – 1305), patriarch Raymond dell Torre (1273 – 1299)*